

Ústav slavistiky

Východiska a perspektivy

MUNI
ARTS

MUNI
100

Ústav slavistiky

Východiska a perspektivy

Ivo Pospíšil, Lenka Paučová (eds)

MASARYKOVA UNIVERZITA

BRNO | 2019

MUNI
ARTS

Odborní recenzenti: prof. PhDr. Marie Sobotková, CSc.
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

Publikace je součástí ediční řady MUNI ARTS 100, kterou filozofická fakulta vydává u příležitosti 100. výročí založení Masarykovy univerzity.

Na obálce je použit artefakt Kazimira Maleviče „Supremus č. 55“ (1916).

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9286-0

ISBN 978-80-210-9287-7 (online : pdf)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9287-2019>

Obsah

Ústav slavistiky: východiska a perspektivy (Ivo Pospíšil)	7
--	---

Studie a texty

Seminář východoslovanských jazyků a literatur (Aleš Brandner).....	15
Komplementární exkurs: k metodologii brněnské filologické/literárněvědné rusistiky a ukrajinistiky (Ivo Pospíšil)	19
Ukrajnistika na Masarykově univerzitě (Halyna Myronova, Petr Kalina)	28
Jihoslovanské jazyky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Tradice a současnost (Pavel Krejčí)	38
Bádání o historii, kultuře a literatuře jihoslovanských národů na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Tradice a současnost (Václav Štěpánek)	49
Polonistika na Masarykově univerzitě (Roman Madecki)	60
Slovenský jazyk a literatura (Ivo Pospíšil)	75
Nové počátky brněnské sorabistiky (Ivo Pospíšil)	79
Filologicko-areálová studia (Ivo Pospíšil, Josef Šaur)	81

Obrazová příloha	85
-------------------------------	----

Prameny a seznam relevantní literatury	105
---	-----

Department of Slavonic Studies. Starting Points and Perspectives	113
--	-----

Ústav slavistiky: východiska a perspektivy

Ivo Pospíšil

K desetiletému jubileu Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity jsme vydali brožuru¹, která sumarizovala dosavadní vývoj pracoviště, jež sice vzniklo až v polovině 90. let 20. století, ale od založení druhé české univerzity vlastně nikdy nepřestalo existovat, byť pod různými názvy. Původní Slovanský seminář byl zakládajícím pracovištěm nově založené Masarykovy univerzity a její Filozofické fakulty. Slavistické obory byly vždy chápány jako něco podstatného, ale také jako politikum: to byla a je výhoda, ale současně nevýhoda. Neboť přináší na jedné straně podněty, impulsy metodologické a názorové povahy, na straně druhé uvádějí široký obor do souvislostí, které jsou obtížné a mohou nutit formulovat některé závěry předčasně, spěšně, a tudíž nepřesně nebo nesprávně.

Skutečný vědní obor, zvláště tak široký, jakým je slavistika, což není pouze slovanská filologie, neboť tak jsem tento obor a toto pracoviště – i tváří v tvář tradicionalistické, čistě filologické koncepci – utvářel od roku 1995 – potřebuje neklid i klid, vyžaduje možnost zapojit se do aktuálních společenských procesů, chce být využíván ve sféře aplikovaného výzkumu i jako spolutvůrce konkrétní státní politiky, ale současně potřebuje čas a promyšlení, aby jeho práce měla hlubší smysl. Slavistika jako vědní univerzitní obor musí poskytovat diachronii i synchronii, musí se nejen dotýkat žhavých míst předmětu, ale mít také náležitý odstup a nadhled. Tento dvojediný úkol se snažilo pracoviště a široký obor slavistika na Masarykově univerzitě plnit po celou dobu své dosavadní existence.

V průběhu vývoje se slavistické disciplíny realizovaly v různých organizačních rámcích, např. v Slovanském semináři nebo později od 50. let minulého století v komplexech tehdejších kateder, které nesly různé názvy a zahrnovaly i jiné oblasti než slovanskou filologii. V důsledku výlučného postavení ruského jazyka po roce 1945 se slavistika v širokém pojetí realizovala v rámci bohemistiky, rusistiky, ale také historiografie, literární, divadelní a filmové vědy a jiných organizačních celků. Minulost slavistiky na Masarykově univerzitě je vskutku slavná, neboť zde působili mj. Václav Vondrák (1859–1925), Stanislav Souček (1870–1935), Roman Jakobson (1896–1982), František Trávníček (1888–1961), Frank Wollman (1888–1969), Sergij Vilinskij (1876–1950), Bohuslav Havránek (1893–1978), Josef Kurz (1901–1972), Václav Machek (1894–1965), později například Josef Hrabák (1912–1987), Jiří Krystýnek (1913–1991), Arnošt Lamprecht (1919–1985), Jaroslav Mandát (1924–1986), Jaroslav Burian (1922–1980), Vlasta Vlašínová (1925–1977), Roman Mrázek (1921–1989), Jiří Jiráček (1924–2013), Radoslav Večerka (1928–2017), Jarmil Pelikán (1928–2017), Krystyna Kardyni-Pelikánová (nar. 1930), Danuše Kšicová (1932–2017), Stanislav Žaža (1929–2018), Miroslav Mikulášek (nar. 1930), Ivan Dorovský (nar. 1935) aj.

Ústav slavistiky vznikl k 1. 9. 1995 na základě rozhodnutí tehdejší Vědecké rady FF MU na návrh profesorů Adolfa Erharta a Radoslava Večerky. Záměrem bylo vytvoření kompaktní slavistiky, scelení slavistických filologií, které byly v průběhu uplynulých desetiletí součástí různých organizačních celků FF, a soustředění vědeckého bádání. V pozadí byly také otázky celkového image oboru ve veřejnosti a zachování tzv. malých oborů ve větším rámci garantovaném tehdy především rusistikou.

1 POSPÍŠIL, I. (ed.). *Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Východiska – koncepce – výhledy*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

Dnem 24. 5. 2001 byl datován materiál, který vypracoval vedoucí ústavu pro vedení Filozofické fakulty MU. Jeho smyslem bylo navrhnout v rámci stávajících pravidel financování další rozvoj Ústavu slavistiky, jehož nevýhodou v tomto systému byl tehdy poměrně malý počet studentů a mnoho studijních oborů. Když ústav nechtěl obory výrazně redukovat, aby ještě mohl nést svůj název právem a důstojně rozvíjet tradice „českého rodinného stříbra“, tj. slavistiky, musel nutně změnit některé ukazatele své činnosti. V materiálu se navrhovala opatření ve třech směrech:

1. Vnitřní restrikce; 2. Expanze (radikální zvýšení počtu denních studentů magisterského a později bakalářského a magisterského studia, znovuzavedení kombinovaného studia, radikální zvýšení počtu doktorandů, specializované bakalářské programy, nabídka kurzů pro veřejnost); 3. Vnitřní restrukturalizace (zvýšení počtu společných předmětů pro všechny slavisty, nabídka většiny kombinací čistě slavistických, vytvoření sdruženého programu balkanistiky, prosazení studia některých oborů jako třetích a mezifakultních). V roce 2001 na ústavu bylo 209 studentů (ruština 80, ukrajinština 33, polština 28, bulharština 9, makedonština 8, srbština 3, slovinština 40, slovenština 8). Většinu těchto představ se podařilo naplnit, jiné se ukázaly jako obtížně realizovatelné nebo pro další rozvoj ústavu nikoli tak významné. V době největší oborové expanze měl Ústav slavistiky 14 oborů, a to ve všech třech formách studia: byla to rusistika, ukrajinistika, polonistika, slovakistika, slovenistika, kroatistika, serbistika, bulharistika, makedonistika, balkanistika, filologicko-areálová studia, jen v magisterském studiu překladatelství z ruštiny a literární komparatistika, jen v bakalářském ruština a polština pro firemní praxi. V doktorském studiu to byly tyto obory: Literární komparatistika, Filologicko-areálová studia (oba obory měly celofakultní charakter, Ústav slavistiky byl mateřským pracovištěm), Ruský jazyk, Paleoslavistika a slovanské jazyky, Ruská literatura, Polská literatura, Teorie a dějiny slovanských literatur. V průběhu studia se nabízely také kurzy běloruštiny, úvodů do bělorusistiky, do běloruské literatury,² úvod do sorabistiky³ apod. Celkový profil doplňovaly exkurze na Balkán, ale také do Lužice.

2 Na tom se podíleli mj. Sjarhej Smatryčenko, Volha Patapava aj. V red. S. Smatryčenko vyšla v nakladatelství Větrné mlýny také antologie běloruských povídek, pochvalně i kriticky jsem o ní psal: Běloruská literatura napínaná (Antologie běloruských povídek. Přel. Veronika Bjalkovičová, Volha Patapavová, Sjarhej Smatryčenko, Františka Sokolová. Brno: Větrné mlýny, 2006, 178 s.). *Literární noviny*. 2007, č. 9, s. 10. Podobně s podporou různých grantů vyšla i antologie ruských povídek (viz naši soubornou recenzi o obou: Běloruské a ruské povídky z Brna (Antologie běloruských povídek. Sestavil Sjarhej Smatryčenko, přel. kolektiv autorů, Brno: Větrné mlýny, 2006, 178 s. Antologie ruských povídek. Uspořádali Leonid Bolšuchin a Lucie Řehořková, přel. kolektiv autorů, Brno: Větrné mlýny, 2007, 384 s.). *Slavica litteraria*. 2008, roč. 11, č. 1, s. 150–153. Podobně Společnost přátel jižních Slovanů vydala povídkové antologie z jihoslovanských literatur, viz naše recenze: Slovinci hledají minulost a novou identitu (Vně hranic. Antologie současné slovinské krátké prózy. Sestavil Aleš Kozár. Úvod a Slovník zastoupených autorů napsal Ivan Dorovský. Autorem doslovu je Tomo Virk. Přel. David Blažek, Radek Čermák, Jakub Dotlačil, Hana Chmelíková, Karel Jirásek, Aleš Kozár, Petr Mainuš, Milada K. Nedvěďová, Radek Novák, Kristina Pellarová. Brno – Boskovice 2002). *KAM-příloha*. 2002, č. 10, s. VI–VII. *Narodili jsme se jako draci. Antologie bulharské moderní povídky*. Sestavili: Pavel Krejčí, Elena Krejčová, Nadežda Staljanovová. Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský. Doslov napsal: Dimitar Tanev. Vydala Společnost přátel jižních Slovanů v nakladatelství Františka Šalého Albert, Brno – Boskovice 2003. *KAM-příloha*. 2003, č. 12, s. VII–VIII; Hlubinný průřez třemi jihoslovanskými literaturami a jeden eufemismus (V objetí řeky (sestavil, úvod a Slovník zastoupených autorů napsal Ivan Dorovský, doslov napsal Miroslav Šicel, přel. Vlasta Burmazová, Ivan Dorovský, Eva Halbichová, Lubomír Klímeck, Pavel Krejčí, Stanislava Macoszková, Marek Neubauer, Petr Stehlík, Lucie Svozilová, Brno – Boskovice, 2002); *Malá krabička* (sestavil Mihajlo Pantić, který napsal i doslov, Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel: Ivan Dorovský, Lubomír Klímeck a Petr Stehlík, Brno – Boskovice, 2002); *Tajemná komnata. Antologie makedonské moderní povídky*. Sestavila K. Kulavková, která napsala i doslov, slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel. Ivana Dorovská, Ivan Dorovský, Oldřiška Čtvrtníčková, Darina Klobouková a Petra Tomancová. Brno – Boskovice, 2002). *Slavica litteraria*. 2003, X 6, s. 197–199. *Narodili jsme se jako draci. Antologie bulharské moderní povídky*. Sestavili: Pavel Krejčí, Elena Krejčová, Nadežda Staljanovová. Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský. Doslov napsal: Dimitar Tanev. Vydala Společnost přátel jižních Slovanů v nakladatelství Františka Šalého Albert, Brno – Boskovice, 2003. *KAM-příloha*. 2003, č. 12, s. VII–VIII. Absolventka brněnské ukrajinistiky a již renomovaná překladatelka z této literatury Rita Kindlerová Lyons vytvořila antologii ukrajinské povídky, viz naši recenzi: Eurocity ukrajinské prózy (Expres Ukrajina. Antologie současné ukrajinské povídky. Ed.: Rita Kindlerová. Kniha Zlín 2008, 323 s.). *KAM-příloha*. 2009, č. 3, s. 8–9. Další antologie: *Ukrajina, davaj, Ukrajina! Antologie současných ukrajinských povídek*. Brno: Větrné mlýny, 2012; viz naši recenzi: *Slovenské pohľady*. 2014, č. 7–8, s. 306–308.

3 Viz publikaci POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I. *Ztrácející se paměť, mizející svět aneb Několik personalistických leptů česko-lužickosorbických*

Během studia má student brněnské slavistiky možnost vyjet několikrát na delší nebo kratší studijní pobyty do zemí, v nichž se mluví a komunikuje příslušnými jazyky, ale také do jiných zemí a na jiné univerzity střední a západní Evropy, kde se slavistika studuje, uskutečnit zde stáž nebo se zúčastnit mezinárodní vědecké konference (doktorandi).

Postupně se však počet oborů musel redukovat: důvodem byl menší nebo malý zájem, a tudíž přetrvávající dlouhodobá ekonomická nerentabilita; zájem o různé obory kolísal v časových vlnách.

Vývoj dalších 15 let ukázal, že se poměry vnitřní i vnější pozvolna měnily a změnily. Především poněkud zesláblo kritérium kvantity, i když je stále rozhodující; zvýšil se význam vědy a výzkumu a publikační činnosti. Poslední léta i v důsledku populačního stavu se snižuje počet studentů a poměr mezi jednotlivými současnými obory. Musely se ukončit obory Slovenský jazyk a literatura a Makedonský jazyk a literatura a pracoviště využilo nových akreditací zahájených roku 2018 k reformě jednotlivých oborů, jejich transformace v programy, k redukcii jejich počtu a scelení ve větší entity v bakalářském i magisterském studiu (Ruská studia, Jihoslovenská a balkánská studia, Polská studia, Ukrajinská studia, Slavistika, Učitelství ruského jazyka) s řadou specializací praktického a překladatelského rázu. Scelování proběhne také ve studiu doktorském (dva programy: Slovanské jazyky a Slovanské literatury); kromě toho jsou na Ústavu slavistiky programy doktorského studia Literární komparatistika a Filologicko-areálová studia.

V současné době se ústav skládá ze tří základních seminářů (oddělení): Semináře balkanistiky a jihoslovenských filologií, východoslovenských jazyků a literatur, a západoslovenských jazyků a literatur; doplňující charakter má Seminář filologicko-areálových studií, který organizuje dva již zmíněné doktorské programy celofakultního charakteru – literární komparatistiku a filologicko-areálová studia. Pomocnou roli mají tzv. kabinety, které mají spíše vědecké a ediční úkoly (Kabinet filologicko-areálových studií, Kabinet ruských studií, Kabinet hungaroslavistiky). Jejich činnost je příležitostná a zajišťuje ediční řady *Brněnské texty k slovakistice*, *Texty z filologicko-areálových studií* a ediční řadu *Slavica na MU*.⁴

Na Ústavu slavistiky a ve spolupráci s profesními spolky vycházejí čtyři vědecké časopisy, které jsou vedeny v seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR a tři z nich v databázi ERIH plus: *Slavica litteraria*, *Opera Slavica*, *Novaja rusistika* (vydavatelem je Česká asociace slavistů) a *Porta Balkanica* (vydavatelem je stejnojmenný profesní spolek). K nim se řadí i internetový časopis *Proudy* vydávaný profesním zapsaným spolkem Středoevropské centrum slovanských studií ve spolupráci s Ústavem slavistiky.

V posledních letech se ústav podílel na několika publikačních projektech, které se týkaly areálových studií a střední Evropy a Slovanů⁵. V letech 2013 a 2014 vyšla řada publikací ústavu

z nedávné doby. In: POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 21–27. Z iniciativy ústavu také vznikla originální komplexní kniha o Lužických Srbech: ČERMÁK, R. a G. MAIELLO. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011.

4 *Brněnské texty k slovakistice*. 1998–2017, viz <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/133219>. KÁFER, I. a I. POSPÍŠIL (eds). *Brněnská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vztahy*. Red. Erika Sztakovicsová. Vydanie podporil IVF 21110172 Academic discussion on history, culture and religion of Visegrád nations: new directions. Gerhardus Kiadó. Vydané v spolupráci s Kabinetom hungaroslavistiky Ústavu slavistiky FF MU (Brno) a Českou asociáciou slavistov, Visegrád Fund. Segedin: Gerhardus, 2012, s. 45–57. ŠUŠA, I. *Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre*. Brno: Tribun EU, 2009; FRANTA, V. a I. POSPÍŠIL. *Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova*. Brno: Tribun EU, 2009; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie*. Brno: Tribun EU, 2010; ŠTĚPÁNEK, V. (ed.). *Velká válka a areálové souvislosti: Kultura, literatura a kulturní historie slovanských národů*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

5 POSPÍŠIL, I. (ed.). *Slované a Evropa na počátku 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2007; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe)*. Brno: Masarykova univerzita, 2010; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR. *Střední Evropa jako kulturní průsečík a Slované: tradice – perspektivy – úskaly*

v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostní ekonomiky (FIFA).⁶ Řada publikací vyšla jako produkt tzv. specifického výzkumu, který organizovali a výstupy editovali Michal Przybylski a Josef Šaur.⁷ Byly publikovány rovněž výstupy mezinárodní spolupráce doktorandů organizované doktorandy ústavu.⁸ Na této činnosti se výrazně podílejí excelentní doktorandky ústavu Lenka Paučová a Eliška Gunišová a další. V současné době je stipendistkou excelentního doktorského studia Krystyna Kuznietsova.

Ústav má stabilizovanou kvalifikační strukturu, průběžně se řešily generační posuny: dosavadní sestava profesorů a docentů bude v blízké budoucnosti rozšířena, takže vysoká kvalifikovanost pracoviště bude zajištěna i v dalších letech. Od roku 1995 po současnost interně působila a působí na Ústavu slavistiky řada pracovníků a pracovníků – ovšem kromě desítek externích spolupracovníků a doktorandů, kteří se také podíleli a podílejí na výuce a výzkumu.

Ústav je centrem doktorských studií, několik doktorandů obdrželo stipendia excelentních studentů. V současnosti zde studují nejen doktorandi z České republiky, ale také ze Slovenska, Ruska, Ukrajiny aj., posiluje se tak mezinárodní charakter pracoviště, kde působí řada rodilých mluvčích, nyní občanů ČR nebo jiných zemí, lektoři slovinštiny, ruštiny, polštiny a srbštiny. Řada pracovníků ústavu vydala v rámci projektu internacionalizace svoje publikace v zahraničí. Pracovníci ústavu figurují v redakčních radách desítek českých a zahraničních vědeckých časopisů, jeden (Petr Kalina) je akademikem Ukrajinské akademie věd a umění, emeritní profesor Ivan Dorovský je akademikem Makedonské akademie věd a umění, pracovníci jsou nositeli zahraničních uznání, medailí, plaket a ocenění (Slovensko, Bulharsko, Srbsko, Ukrajina aj.). V rámci podpory zahraniční spolupráce přijíždějí na ústav přednášející z různých evropských univerzit (ročně 4–10), kteří obohacují předmětovou nabídku; podobně pracovníci ústavu jsou častými hosty na zahraničních univerzitách v rámci zvaných přednáškových pobytů.

Nelze pominout důležitý fakt, že Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity se výrazně podílí na špičkových kvalifikačních postupech českých a slovenských slavistů: habilitovali se zde nebo profesorským řízením prošli slavisté z SAV, Univerzity Karlovy, Ostravské univerzity, Jihočeské univerzity, AV ČR aj. Profesori a docenti ústavu se také podíleli na těchto řízeních na jiných univerzitách v ČR i v zahraničí. Ústav slavistiky FF MU jako důležité formativní centrum tak byl a je elitním evropským slavistickým pracovištěm.

(několik vybraných okruhů). Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2011; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. (eds). *Sorabistika – metodologie, zkušenosti a budoucí směřování*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Nosné tradice české slavistiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Areál Ruska ve světle historických výročí (1709, 1812, 1941, 1991): jazyk – literatura – dějiny kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2012; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR a A. ZELENKOVÁ (eds). *Postmodernismus: smysl, funkce, výklad (Jazyk – literatura – kultura – politika)*. *Brněnské texty k slovakistice XV*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

6 Viz <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/128525>.

7 Viz např. POSPÍŠIL, I., M. PRZYBYLSKI, J. ŠAUR et al. *Slovenské literatury a jazyky v objetí politiky (20. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2015; ŠAUR, J. et al. *Mladá slavistika. Současné trendy ve výzkumu slovenských literatur, jazyků a kultur*. Brno: Masarykova univerzita, 2014; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR et al. *Generační konflikt ve slovenských literaturách a kulturách*. Brno: Masarykova univerzita, 2016; GUNIŠOVÁ, E. a J. ŠAUR (eds). *Mladá slavistika II. Vnější a vnitřní vazby a souvislosti ve slovenských literaturách, jazycích a kulturách*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

8 GUNIŠOVÁ, E. a L. PAUČOVÁ (eds). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace I*. Brno: Masarykova univerzita, 2015; GUNIŠOVÁ, E. a L. PAUČOVÁ (eds). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace II*. Brno: Masarykova univerzita, 2016; PAUČOVÁ, L. (ed.). *Slovenský literární svět: kontexty a konfrontace III*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.